

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Barta M. János

CSÁKY ISTVÁN (1635–1699) GRÓF PÁLYAKÉPE ORSZÁGBÍRÓI KINEVEZÉSÉIG

TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE: DR. ERDŐDY GÁBOR DSc, TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI
TANÁR

KORA ÚJKORI MAGYAR TÖRTÉNELEM DOKTORI PROGRAM

PROGRAMVEZETŐ: DR. HORN ILDIKÓ DSc, TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI TANÁR, HABILITÁLT
EGYETEMI DOCENS

A BIZOTTSÁG TAGJAI:

ELNÖK: DR. HORN ILDIKÓ DSc, TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI TANÁR, HABILITÁLT EGYETEMI
DOCENS

HIVATALOSAN FELKÉRT BÍRÁLÓK:

VARGÁNÉ DR. BALOGH JUDIT EGYETEMI DOCENS

DR. FAZEKAS ISTVÁN HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS

A BIZOTTSÁG TITKÁRA:

DR. KÖKÉNYESI ZSOLT TUDOMÁNYOS MUNKATÁRS

A BIZOTTSÁG TOVÁBBI TAGJAI:

DR. ÁCS PÁL DSc

DR. VÁRKONYI GÁBOR TANSZÉKVEZETŐ, EGYETEMI DOCENS (PÓTTAG)

TÉMAVEZETŐ:

DR. G. ETÉNYI NÓRA CSc, HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS

Budapest, 2018

I. Témaválasztás, a kutatás célja

A Csáky család 17. században élt tagjai közül többről is született már életrajzi munka vagy kisebb tanulmány, a família történetében kiemelkedő szerepet játszó, 1687-ben országbíróvá kinevezett – igaz, élete nagy részében a főnemesség másodvonalába tartozó – Csáky István gróf (1635–1699) alakja azonban háttérbe szorult a magyarországi történeti munkákban. A személyét is érintő munkák közül kiemelendő Málnási Ödön 1933-ban publikált, Csáky Imre bíborosról szóló könyve, amelyben az ő rövid életrajzi vázlata is helyet kapott. A Csáky Istvánhoz hasonló felfogással bíró, aulikusnak tekinthető főurak megismerését egyrészt a magyarországi intézménytörténet-írás kései kibontakozása, másrészt a 19. században eluralkodó romantikus történetírói narratíva, majd később az 1950–1960-as évek történetkutatásának nemzeti függetlenségi irányzata is akadályozta. Az áttörés Csákyt illetően két történész és egy irodalomtörténész érdemének tekinthető. Elsőként az országbírói levéltárát ismertető, egy bekezdés erejéig pályáívt is megrajzoló Iványi Emma irányította rá újból személyére a figyelmet, majd több mint két évtizeddel később R. Várkonyi Ágnes Csáky Zrínyi Miklóshoz írt két levelét adta közre kísérettanulmánnyal együtt. Miután pedig Hargittay Emil minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy a *Politica philosophiai Okoskodás-szerint való rendes életnek példája* című, államelméleti fejtegetéseket is tartalmazó, jezsuita szellemiségű munka Csáky István fordítása, az országbíró az irodalom- és esztétörténészeknek is a látókörébe került.

Csáky István életútjának, politikai és katonai pályájának felvázolásával a 17. századi politikai elit történetéhez kívánok hozzájárulni, egyúttal újabb adatokkal szolgálva a Wesselényi-szervezkedés, a lipóti abszolutista kísérlet és az 1684-től meginduló törökellenes háború történetéhez. A kutatás során arra a kérdésre is próbáltam megadni a választ, hogy a gróf vajon rendelkezett-e valamiféle „szilárd”, „koherens” nézetrendszerrel, „életstratégiával”, miközben a folytonosan változó politikai helyzethez is alkalmazkodnia kellett? Maga a témaválasztás két szempontból is indokolt. Egyrészt az utóbbi években Magyarországon új lendületet kapott a kora újkori arisztokrácia kutatása, nem függetlenül az osztrák és cseh történetírás legújabb eredményeitől. Amellett, hogy középpontba került a Magyar Királyság főúri udvarainak kutatása, megindult a főnemesség kapcsolatrendszerének, mecénatúrájának, reprezentációjának és zenei életének interdiszciplináris szempontokat is érvényesítő, hálózatszerű feltárása. Ugyanakkor a társadalomtudományos történetírás által megkérdőjelezett létjogosultságú történeti életrajz iránti érdeklődés is újból felélénkült, amit a műfajban publikált munkák számának

növekedése mellett az elméleti igénnyel fellépő írások megjelenése is jelez. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a forrásanyag leginkább a hagyományos politika- és hadtörténeti jellegű főúri életrajz megírását tette lehetővé, emiatt végül lemondtam a társadalomtörténeti szempontokat is érvényesítő, totális biográfia iránti igényemről.

II. A forrásbázis bemutatása és feldolgozásának módszertana, a kutatás nehézségei

A disszertáció megírásakor törekedtem rá, hogy az egyes problémakörök feldolgozását minél szélesebb körű levéltári anyag alapján végezzem el. Az általam feltárt forrásokat igyekeztem összekapcsolni a mások által már publikált levelezésekkel és naplókkel, a szakirodalom segítségével a megfelelő kontextusba helyezve őket. A kiadott források közül nagyban támaszkodhattam Bártfai Szabó Lászlónak a Csáky család legfontosabb okleveleit tartalmazó kétkötetes kiadványára. Ennek második kötetében található az idősebb és ifjabb Csáky István bejegyzéseit tartalmazó családi *Zöld Könyv*, amely fontos adatokkal, köztük a születések, halálozások, keresztelők és házasságok időpontjaival szolgál.

A kutatás szempontjából alapvető problémát jelentett a források térbeli, földrajzi szétszórtsága, valamint időbeli egyenetlen eloszlása, és további nehézséget jelentett, hogy a Csáky István által viselt tisztségeknek a korra jellemző hatásköri egybemosódása miatt nem vizsgálható egymástól élesen elválasztva politikai és közéleti, katonai szerepe, valamint magánföldesúri tevékenysége. Mind a mai napig érezhető a családi levéltár egykori széttagoltsága, amelynek nagyobb része jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, másik, kisebb része még ma is Lőcsén, a Szlovák Állami Levéltárban található. A család történetével foglalkozó kutató az 1944-ben Bécsbe menekített, ma letétként az Österreichisches Staatsarchivban őrzött szepesmindszenti Csáky-levéltár iratanyagának megismerésétől sem tekinthet el, igaz, itt a disszertáció „főhősére” vonatkozóan relatív kevés jól használható irat található. Szerencsésnek mondható ugyanakkor, hogy a különféle családi levéltárakban viszonylag nagy számban maradtak fenn misszilis levelek, amelyek valamelyest lehetővé teszik a gróf személyiségének és informális kapcsolatrendszerének a megrajzolását. Ezek közül különösen nagy értékkel bír a Csáky István és Ferenc, valamint az 1660-as években a magyarországi politikai életben fontos szerepet játszó Rottal János titkos tanácsos levelezését felölelő korpusz. Az említettek mellett kiemelendők a bécsi kormánysszervek működése során keletkezett irategyüttesek, amelyek számos Csáky Istvánnal kapcsolatos adatot tartalmaznak. A bécsi anyagból különösen jól hasznosíthatónak bizonyult a Finanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz

Ungarn sorozata, amelynek birtok- és pénzügyekkel kapcsolatos iratai az egyéni életpályára nézve is számos hasznos adattal szolgáltak. Ennek a forrásanyagnak a hasznosítása Csáky katonai jellegű működésének teljesebb megismerése szempontjából is fontosnak bizonyult. Hasonló okból emelendőek ki Csákynek a Szepesi Kamarához intézett beadványai, kérvényei, amelyek az Országos Levéltárban találhatóak. A katonai pályát tekintve a legfontosabb forrásbázisnak az Udvari Haditanács protokollumainak bejegyzései tekinthetőek. Mindemellett fontosnak bizonyult a Bécsben található Ungarische Akten vonatkozó anyaga, és találhatóak iratok az egyes idegen családok, vármegyék, városi magisztrátusok iratanyagában is.

Olyan forrásbázist sajnos nem találtam, amelynek segítségével rekonstruálhattam volna a Csáky István regionális politikai hatalmát biztosító szervitori hálóját és főúri udvarának működését, emiatt pedig annak vizsgálatára sem nyílt lehetőségem, hogy a szervitori kör mekkora átfedésben állt a gróf vezetése alatt álló magyar végvári katonaság tisztkara, valamint Bereg és Szepes vármegye tisztkara között. A megfelelő forrásanyag hiánya miatt a Csákynek a bécsi udvar egyes tisztségviselőihez, valamint a magyarországi világi és egyházi főméltóságokhoz fűződő viszonyáról és katonai jellegű kapcsolatairól sem tudtam külön tematikus fejezeten belül képet adni. Kevés adat áll rendelkezésre az országgyűlések idején kifejtett működéséről is.

III. A disszertáció felépítése és a kutatás főbb eredményei

A disszertáció összesen nyolc nagyobb fejezetből és egy rövid összegzésből áll. A csatolt függelék tartalmazza Csáky István gróf 1655–1687 közötti „itineráriumát” is, ami által megismerhető térbeli és időbeli mozgása. Az életpálya szakaszait alapvetően kronologikus rendben mutatom be, az egyes fejezetek azonban tematikus alfejezetekre bomlanak fel. Annak érdekében, hogy a grófról komplexebb képet kaphasson az olvasó, a családi hátterét, neveltetését és ifjúkorát, valamint pályája korai, még édesapja irányítása alatt álló szakaszát tárgyaló nagyobb egységet követően az időrendet megtörik a három házasságát és birtokügyeit, valamint Rottal János titkos tanácsossal folytatott levelezését bemutató, nagyobb időegységet átfogó fejezetek. Ezt követően tárgyalom a gróf önállóan tekinthető, 1661–1687 közötti pályaszakaszát, amely során alapvetően a politikai és hadtörténeti jellegű megközelítést alkalmaztam. Az időhatárok kijelölését megkönnyítette, hogy a pályáiv szakaszainak kezdő- és végpontjai gyakorlatilag egybeesnek a Magyar Királyság történetének nagy fordulópontjaival. A disszertáció több ponton is új ismerettel járul hozzá

a 17. századi második felének magyarországi történetéhez. Mindenekelőtt hangsúlyozandó, hogy a korszak nagy túlélői közé tartozó gróf pályája ugyan ígéretesen indult, a folyamatosan változó politikai és katonai helyzet, valamint birtokai elhelyezkedés miatt nem adatott meg számára, hogy konszolidált körülmények között bizonyítsa politikai képességeit és rátermettségét. Egységes magyarázóelv segítségével már csak emiatt sem könnyű összegezni az életutat, bizonyos állandó elemek ugyanakkor kimutathatóak a gróf pályájában.

Az első fejezet első alfejezetében ismertetem a Csáky István felmenőiről való tudnivalókat. A teljes kép érdekében itt a szakirodalomban fellelhető, rendkívül elszórt adatok alapján a Csáky László országbíró által megalapított lévai ág történetét is összefoglaltam röviden, erre tudomásom szerint korábban sehol sem került sor. A következő alfejezetben összegzem a Csáky István neveltetéséről és ifjú koráról rendelkezésre álló kevés tudnivalót, ami nagyjából már Hargittay Emil kutatásaiból ismeretes. A harmadik alfejezetben Csáky István pályájának kezdeti szakaszát mutatom be. Bár a gróf ekkoriban nyerte el első fontosabb címeit és tisztségeit, tevékenységét még egyértelműen a tárnokmesteri méltóságot viselő édesapja iránymutatásainak megfelelően fejtette ki. Az ifjú előrelépését ugyanakkor segítette, hogy az őt politikai örökösének tekintő idősebb Csáky István különféle megbízatásai révén tudatosan beemelte a közéletbe. Az ifjú Csáky István az 1655-ös pozsonyi országgyűlésen a trónörökös Lipót főherceg kamarása lett, ekkor lehetősége nyílt megismerni az ország politizáló rétegének színe-javát is. Négy évvel később a gyakorlatban már ő intézte az ügyeket, és amellett, hogy elnyerte a beregi főispáni tisztséget, a törökellenes harc jegyében – egyúttal a családi birtokok védelme érdekében – már ekkor kísérletet tett a szatmári főkapitányi tisztség elnyerésére is. 1661 januárjának közepén királyi tanácsosként részt vett azon az ülésen, ahol a magyar tanácsosok I. Lipótnak a védelemre szorítókozó álláspontját elutasítva felvázolták a nemzetközi szövetség megszervezésének a módját és a törökellenes támadó háborúnak a haditervét. Mindemellett már ekkor is aktívan részt vett az egyes erdélyi politikusokkal, köztük a tragikus véget ért Kemény János erdélyi fejedelemmel és utódjával, I. Apafi Mihállyal való kapcsolattartásban. Csáky szűk mozgásteré ellenére később is fáradhatatlanul dolgozott a bécsi és erdélyi politikusok közötti összeköttetés megeremtésén, illetve a meglévő kapcsolatok javításán.

A két egységből álló második fejezetben egymással némileg átfedésben, párhuzamosan tárgyalom Csáky István három házasságát és birtokügyeit. A birtokügyek bemutatása során forrásbázisul nagyobb részt a Finanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz Ungarn sorozata szolgált, amit Szomolnok esetében jól kiegészítettek a külön sorozatokként

őrzött Münz und Bergwesen és a Vermischte Ungarische Gegenstände vonatkozó anyagai. Emellett fontos adatokkal szolgáltak a Szepesi Kamara levéltárában található beadványok, kérelmek, kamarai átiratok, kisebb részben pedig a családi levéltárban őrzött iratok, oklevelek. A súlypont természetesen itt is a disszertációban megjelölt időhatárra esik, nem tekinthetem el azonban az azt követő időszakra való kitekintéstől sem. A házasságok esetében az érdekek feltérképezésén túl igyekeztem eddig ismeretlen vagy már elfeledett adatokkal szolgálni a három házastárs, Lónyay Margit, Melith Klára és Barkóczy Mária személyéről, utóbbi esetében azt is nyomon követve, hogy férje halála után miként aprózták szét a birtokok az örökösök kezén.

A família birtokvagyonának alapját az idősebb Csáky István által megszerzett Szepesvár és tartozékai jelentették. Ifjabb Csáky István első két házasságától elsősorban Bereg és Szatmár vármegyében remélhetett birtokokat. A gróf emellett, hogy első felesége, Lónyay Margit révén hozzájutott a néhai Kemény János menedékeként is szolgáló aranyosmeggyesi vár egynegyed részéhez, 1667 novemberében folyósítatlan főkapitányi fizetése fejében a szatmári váruradalom egyes birtokait is megkapta zálogba. Utóbbiakat a következő évtizedben sikertelenül próbálta meg elcserélni a néhai Bocskai István parnói kastélyaért. Kiemelendő emellett, hogy az 1660-as években Csáky István és Ferenc a családdal a Thurzók révén rokonságban álló Rottal Jánossal karöltve kísérletet tettek a Lengyelországnak elzálogosított Lubló és a 13 szepesi város kiváltására, törekvésük azonban nem járt sikerrel. A birtokügyek szempontjából lényeges elem, hogy bátyja, Csáky Ferenc 1670 végén bekövetkező halála után Csáky István erőfeszítései elsősorban a családi birtokvagyon egyben tartására és visszaszerzésére, illetve újraalapozására irányultak. A kutatás fontos eredményei közé tartozik, hogy a gróf előbb Füzér váráért hajlandó lett volna elcserélni Szepesvárat, később pedig kísérletet tett Késmárk és a szepesi apátság kibérlésére. Emellett a már édesapja által is visszakövetelt Tarcál, a Thököly Imre bukása után lefoglalt Regéc, valamint a Csáky Ferenc halála után konfiskált szomolnoki rézbányarész meg, illetve visszaszerzésére is rendre kísérletet tett. Csáky végül Szomolnokért, Stószért és Svedlérért, valamint 46000 forint lefizetéséért cserébe megkapta zálogba Nagyidát és Göncöt, később pedig egyéb birtokokat is, köztük Gölnicet és Szepesremetét.

A harmadik fejezetben Csáky István és bátyja, Ferenc, valamint Rottal János titkos tanácsos egymás közti levelezését mutatom be, amely a disszertáció egyik legfontosabb forrásbázisát jelenti. Ebben az esetben nagyban alapozhattam a 2017-ben publikált, bevezető tanulmánnyal és kritikai jegyzetekkel ellátott forráskiadványomra, ott bemutatott eredményeimre. A levelezés különféle aspektusainak bemutatásán túl a teljesebb kép

érdekében Rottal János és Csáky Ferenc pályáját is felvázolom röviden. A Csáky István számára a jelek szerint legfontosabb bécsi udvari kapcsolatot jelentő Rottal esetében ezt azért is tartottam különösen indokoltnak, mert bár a különféle történeti munkák többször is leírták vele kapcsolatban, hogy az 1660–1670-es évek magyarországi politikájának igen fontos szereplője volt, tevékenységének mibenlétéről azonban csak keveset lehet tudni. Csáky Ferenc pedig amellet, hogy a legidősebb férfi családtag jogán gyakorlatilag átvette a „családfői” szerepet Csáky István tárnokmester halála után, az 1660-as évek közepétől felső-magyarországi főgenerálisként egyúttal szatmári főkapitányként szolgáló öccse katonai felettesévé is vált. Összességében megállapítható, hogy Rottal igyekezett egyengetni Csáky István magyarországi pályáját, és már a kezdetektől törekedett rá, hogy pártfogoltja minél több időt töltsön a bécsi udvarban. Ezzel szemben Csáky Ferenc esetében a császári tanácsos patrónusi szerepvállalása kevésbé érzékelhető, később pedig a felső-magyarországi felkelés idején játszott szerepe miatt végleg megvonta tőle a bizalmát. Mindemellett az is kijelenthető, hogy a bécsi udvari arisztokráciába való integráció a magyar főurak többségéhez hasonlóan Csáky István számára is nagy kihívást jelentett. Ennek okai többek között abban keresendők, hogy fiatalon kevés időt töltött el az udvarban, és a jelek szerint a német nyelvvel sem boldogult tökéletesen, mindez pedig komoly akadályát képezte a sokrétű udvari kapcsolatrendszer kiépítésének.

Az önálló pályaszakasz első nagyobb egységének időhatárait Csáky István 1661-es szatmári főkapitányi kinevezése, illetve a tisztségről való lemondása jelöli ki, utóbbi egybeesett és összefüggött a felső-magyarországi nemesi felkelés kitörésével. A témát két nagyobb fejezetben igyekeztem körbejárni. A negyedik fejezet elsősorban a gróf főkapitányi működését tárgyalja, itt az eseménytörténet háttérbe szorul. A családi levéltárban található, hivatali működésével kapcsolatos iratokon túl elsősorban forrásbázisul leginkább a Hoffinanz Ungarn Akten sorozatának iratanyaga, az Udvari Haditanács protokollumainak feljegyzései és gróf Szepesi Kamarához intézett beadványai, kérelmei szolgáltak, a gróf magánlevelezése alapján ugyanakkor egyértelműen bizonyítható, hogy a tisztség elnyerésében Wesselényi Ferenc nádor, Rottal János titkos tanácsos és Nádasdy Ferenc országbíró egyaránt támogatták. Míg Csákynek a nádorral az évtized közepére megromlott a kapcsolata, az egymás riválisaivá váló Rottalal és Nádasdyval később is jónak minősíthető viszonyt ápolt. Hivatalviselése során mindvégig a császári parancsnokok és az aktuális felső-magyarországi főgenerális alárendeltségében, meglehetősen nehéz körülmények között kellett működnie. Az évtized második felében a saját elmaradt zsoldjának fejében a kibérelni

tervezett birtokok jövedelmeiből tervezte rendezni fizetetlen gyalogos katonáinak helyzetét, ebbéli törekvése azonban a jelek szerint nem járt eredménnyel.

Az ötödik fejezetben öt alfejezetre osztva mutatom be a szatmári főkapitányi szerepkörétől élesen el nem választható politikai jellegű tevékenységét. Itt praktikusabbnak tűnt külön kezelni a vasvári béke előtti, valamint az azt követő időszakot. Habár ebben a fejezetben az eseménytörténet dominál, a gróf magánlevelezésére nagyban építve törekedtem rá, hogy tematikus módon mutassam be az egyes kérdéskörökben elfoglalt véleményét, felfogását, a bécsi és az erdélyi politikai kapcsolattartásban betöltött helyét, valamint a nádorság kérdésében elfoglalt álláspontját. Csáky a törökellenes háború kérdésében fennálló nézetazonosság okán a Zrínyi Miklós horvát bán és Wesselényi Ferenc nádor által összefogott rendi együttműködés tagjává vált, gyakorlati tevékenységéről ugyanakkor keveset lehet tudni. A Teleki Mihállyal való formális és informális megbeszélései révén részt vett a nádor és I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemmel közti összeköttetés biztosításában, az azonban nem egyértelmű, hogy volt-e arra példa, és ha igen, milyen ügyekben, hogy az udvar politikáját képviselő személyek megkerülésével cselekedett. Az elvégzett vizsgálatok alapján ugyanakkor bizonyosan kijelenthető, hogy önálló politizálásra meglehetősen szűk mozgástér állt csak rendelkezésére. A vasvári béke megkötését követően igyekezett tájékozódni külpolitikailag, rendszeresen kicserélve híreit Nádasdy Ferenc országbíróval és Zichy István kamaraelnökkel. Emellett rendre ő biztosította a bécsi udvart képviselő Rottal János, valamint az erdélyi politika formálására nagy befolyással lévő Bánffy Dénes és Teleki Mihály közötti üzenetváltások zavartalan lebonyolítását is. A Wesselényi Ferenc halálával megüresedő nádori hivatal ügyében megnyilatkozásaik alapján Csáky István és bátyja, Csáky Ferenc egyaránt Rottal János támogatói voltak, ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a levelezés alapján István a nádorválasztásig korlátozott jogkörrel helytartóvá kinevezett Nádasdy Ferenc országbíróval is törekedett jó viszonyt ápolni.

Két alfejezetre osztottam fel a hatodik fejezetet, amely a Wesselényi-féle rendi szervezkedés felszámolását, a bécsi kormányzat abszolutista kísérletét és a kuruc mozgalom kibontakozását magába foglaló, 1670–1681 közötti időszakot öleli fel. Csáky már 1669 nyarán pártfogójának, Rottal Jánosnak a közbenjárását kérte annak érdekében, hogy leköszönhessen tisztségéről, lemondására azonban csak egy évvel később, a felső-magyarországi nemesi felkelés kitörésekor került sor. A rendelkezésre álló források alapján véleményem szerint nem lehet eldönteni, hogy Csáky önszántából csatlakozott-e a felkelőkhöz, vagy csak az események sodorták magukkal. Ő maga később természetesen

tagadta a vádakat, és az idő előrehaladtával igyekezett elhatárolni magát a felkelőktől. A gróf végül elkerülte a felelősségre vonást, és az év végén elhunyt bátyja, Csáky Ferenc helyére kinevezték szepesi főispánná. Mindazonáltal közéleti pályája derékba töréseként értékelhető, hogy Bereg és Szepes vármegye főispáni címein kívül egyéb hivatalt nem viselt az elkövetkező több mint egy évtizedben, emellett Nádasdy Ferenc politikai bukásával és Zichy István kamaraelnök lemondásával politikai kapcsolatai is meggyengültek. Az iránta való bizalom lassan, fokozatosan állt helyre, aminek fontos lépcsőfokát jelentette, hogy az évtized közepén helyet kapott azokban a politikai- és vallásügyi bizottságokban, amelyeknek célja a bujdosóknak a király hűségére való visszatérítése, valamint a protestáns felekezetűek helyzetének rendezése volt. Mindeközben vármegyei főispánjaként igyekezett a vármegyei nemesség érdekeit is védelmezni a bécsi kormánnyal szemben. Kapcsolati hálóját tekintve kiemелendő, hogy az évtized végére előbb Szelepcsényi György esztergomi érsekkel, majd a nádorjelölt Esterházy Pállal is szorosabbra fűzte együttműködését. Utóbbinak is köszönhetette, hogy az abszolutista kísérlet lezárásának tekinthető, rendi restaurációként is értelmezhető soproni országgyűlésen, felső-magyarországi főgenerálissá nevezték ki.

A hetedik fejezetben mutatom be a Csáky István által 1674-ben Kassán latinul, Lőcsén saját fordításában latinul megjelentetett *Politica philosophiai okoskodással* kapcsolatos eredményeimet. A jezsuita szellemiségű államelméleti munkát Csáky minden bizonnyal politikai nézeteinek közvetítése céljából adta ki. A kutatás fontos eredményei közé tartozik annak bizonyítása, hogy a Csáky-féle művek eredetije a később a cseh alkancellári tiszttel is elnyerő Ferdinand Christoph von Scheidler lovag vizsgálja alkalmából publikált *Nexus philosophiae theorico-politicae, seu theses ex universa philosophia peripatetica* második, rövidebb kiadása volt. A műben olvasható gondolatok segítségével Csáky több kortársához, köztük Szelepcsényi Györgyhoz és Esterházy Pálhoz hasonlóan egyfajta középutas, mérsékelt, a magyar rendi érdekeket is szem előtt tartó, nem melleleg pedig a katolikus vallás kizárólagosságát hirdető politikai koncepció mellett érvelhetett, egyaránt elutasítva a bécsi udvar abszolutista törekvéseit és a magyar köznemesség körében népszerű, a rendi anarchia jellegzetességeit magán viselő „nemesi köztársaság” eszményét.

A nyolcadik fejezet Csáky István karrierjének 1681 decembere és 1687 vége közötti, a felső-magyarországi főgenerálisi tisztség elnyerésétől országbírói kinevezéséig tartó időszakát foglalja magában. Míg az első, politikai és hadtörténeti vonatkozású alfejezetet a történeti szituáció miatt alapvetően az eseménytörténet uralja, a másodikban lehetőségem volt katonai működésének elemzőbb bemutatására. A harmadik alfejezetben tárgyalom politikai jellegű szerepét. Thököly Imre felkelése és Bécs ostroma miatt Csákynek 1683-ig

nem volt lehetősége ténylegesen betölteni tisztét, és a törökök elleni háborúban döntő fordulatot jelentő kahlenbergi csatát követően is mindvégig a császári parancsnokok alárendeltségében kellett működnie. Mozgásterét az a tény is tovább szűkítette, hogy a felső-magyarországi mezei hadtest (*corpus*) élére nem ő, hanem öccse, Csáky László mint mezei generális került. Ekkori politikai tevékenysége ugyanakkor nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 1687-ben az uralkodó őt nevezte ki a pozsonyi országgyűlés idején elhunyt Draskovich Miklós utódjaként. Csáky István ugyanis 1682–1683 során egy pillanatra sem ingott meg, hanem egy maroknyi főúrral egyetemben megmaradt a Habsburg uralkodó hűségén, Bécs török ostromakor tanúsított helytállásával pedig végleg elfeledtette 1670 tavaszának kellemetlen emlékét. Mindemellett az udvar az 1684-ben meginduló törökellenes háború idején mediátori tapasztalatainak is nagy hasznát vette, Csáky ugyanis Thököly Imre számos hívét csábította vissza a törvényes Habsburg király oldalára.

IV. A disszertáció témájában megjelent publikációk:

Barta M. János: Rottal János levelezése Csáky Istvánnal és Ferencsel. Bp., 2017. (Lymbus kötetek 3.)

Barta M. János: Csáky István szatmári főkapitánysága (1661–1670). In: Hadtörténelmi Közlemények, 130. (2017), 3. sz., 719–744.

Barta M. János: Csáky István (1635–1699) és a Politica philosophiai okoskodás. In: Századok, 150. (2016), 4. sz., 891–909.

Barta M. János: Csáky István és Rottal János levelezése (1660–1674). In: Szóra bírni az újkort. A III. KoraújkorÁSZ konferencia tanulmányai. Szerk. Bodnár Király Tibor – Hende Fanni – Pataki Katalin. Bp., 2016. DOSZ–ELTE BTK TDI. (KoraújkorÁSZ tanulmánykötetek 3.) 8–32.

Balogh Zsuzsánna – Barta M. János: Bánffy Dénes levelei Csáky Istvánhoz (1667–1669). In: Lymbus, 2015 [2016], 141–169.

Barta M. János: Egy katolikus főnemes válasza a politikai krízisre: Csáky István szerepe Felső-Magyarországon (1670–1675). In: Peter Kónya – Annamária Kónyová (eds.): Od

reformácie po založenie cirkvi: A reformációtól egyházalapításig. Presov, 2015.
Vydavateľstvo Presovskej Univerzity. 423–438.